

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/45603>

Please be advised that this information was generated on 2019-04-24 and may be subject to change.

Inleiding

Internationale betrekkingen en buitenlands beleid in de spiegel van het internationale crisisjaar 1956 Over lessen uit het verleden en de ironie van de geschiedenis

MATHIEU SEGERS & BERTJAN VERBEEK*

“The echoes and ironies of the Suez crisis are hard to avoid,” aldus *The Economist* in een analyse van de transatlantische verhoudingen in de aanloop naar de oorlog in Irak in 2003.¹ Hoewel de rollen in een bepaald opzicht zijn omgedraaid – Frankrijk en Groot-Brittannië gingen over tot militaire acties in Egypte, de Verenigde Staten intervieneerden in Irak – staan met betrekking tot de Irakoerlog in belangrijke mate dezelfde hoogaangeschreven waarden op het spel als destijds in de Suezcrisis. De belangrijkste daarvan zijn de transatlantische relatie, met de *special relationship* als bijzondere casus, de effectiviteit en geloofwaardigheid van de VN-Veiligheidsraad en de eenheid van ‘Europa’. Net als in 1956 zorgt onenigheid over het internationale beleid ten aanzien van

het Midden-Oosten voor tweespalt in het transatlantisch bondgenootschap. Opnieuw is de inzet in termen van wederzijdse (Amerikaans-Britse) betrouwbaarheid en (Franse) bluf zeer hoog. Daarnaast leiden de internationale politieke spanningen naar aanleiding van Irak, net zoals in 1956 bij de Suezcrisis, tot het buitenspel zetten van de VN-Veiligheidsraad doordat onenigheid tussen de (Westerse) permanente leden de besluitvorming blokkeert. Vanuit Westers perspectief bood de Suezcrisis de Sovjet-Unie een gelegenheid orde op zaken te stellen in haar invloedssfeer, zoals de internationale situatie al sinds de start van de oorlog tegen het terrorisme Ruslands positie tegenover zijn buurlanden en binnenlandse opstandelingen lijkt te versterken. Ten slotte veroorzaakt

* Dr. M.L.L. Segers en prof.dr. B. Verbeek zijn respectievelijk universitair docent en hoogleraar Internationale Betrekkingen aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Zij voerden de (gast)redactie van dit themanummer. De auteurs zijn prof.dr. A. van Staden erkentelijk voor zijn commentaar op een eerdere versie van deze bijdrage.

de transatlantische tweespalt een richtingenstrijd in 'Europa'. En dat op een moment waarop het Europese integratieproces zich, zoals ook in de periode 1955-56, in een fase van fundamentele herdefiniëring bevindt. Achteraf bleek de schipbreuk van de Europese Defensie Gemeenschap (EDG) in de Franse *Assemblée nationale* in 1954 het voorspel voor de *relance européenne*, waartoe de EGKS-lidstaten tijdens de conferentie van Messina in juni 1955 besloten. In het najaar van 1956 verkreeg de door de Resolutie van Messina aangejaagde *relance* het benodigde politieke gewicht om de Verdragen van Rome (1957) tot stand te brengen. De gespannen internationale situatie als gevolg van de Suezcrisis bracht de onderhandelingen over de Europese Economische Gemeenschap (EEG) en EURATOM in een stroomversnelling. Vormt de huidige Franse (en Nederlandse) onvrede met het grondwettelijke verdrag in combinatie met de (transatlantische) spanningen in de internationale betrekkingen de as waaruit de 'Europese feniks' eens te meer zal herrijzen?²

Het is precies vijftig jaar geleden dat de Suezcrisis escaleerde tot een gewapend conflict. Wanneer we deze 'verjaardag' als aanleiding nemen om de huidige constellatie in de internationale politiek te spiegelen aan de situatie in 1956, klinkt er naast de drie genoemde parallellen tussen de Suezcrisis en de oorlog in Irak nog een drietal echo's. Deze betreffen allereerst de

(algemene) mondiale machtsverhoudingen, vervolgens het Amerikaanse buitenlandse beleid en, ten derde, de ontwikkelingen in de Russische invloedssfeer en Moskou's beleid dienaangaande. Ook in het geval van deze echo's is de ironie van de geschiedenis een in vele opzichten luid hoorbare bijklank.

De geschiedenis van het internationale crisisjaar 1956 is er een die eerst en vooral wordt gekenmerkt door grote onzekerheid, veroorzaakt door al dan niet schijnbare veranderingen in de structuur van het internationale systeem. Een decennium na het einde van de Tweede Wereldoorlog werden de internationale betrekkingen gedomineerd door de zoektocht naar een nieuwe orde in de internationale politiek. Het jaar 1955 leek in eerste instantie een keerpunt in het Oost-Westconflict, in het bijzonder door de conferenties in Genève waar de geallieerden voor het eerst sinds Potsdam (1945) confereerden. Bovendien werden zij het eens over het Oostenrijkse staatsverdrag dat de geallieerde bezetting van dat land beëindigde en het zijn soevereiniteit teruggaf. Een jaar later zorgde echter de bloedige wijze waarop het Rode Leger de Hongaarse Opstand in de herfst van 1956 neersloeg voor een doorstart van de Koude Oorlog. De nieuwe orde van de twee blokken was definitief herbevestigd.³

Vijftig jaar later, ruim tien jaar na de revolutionaire implosie van het Sovjetimperium, lijken de interna-

tionale betrekkingen in belangrijke mate in de greep van een vergelijkbare queeste. Hoeveel polen kent de nieuwe wereldorde? Slechts één (de Verenigde Staten), of twee (ook China), of is er sprake van een nieuw multipolair stelsel, al dan niet gepaard aan de aloude politiek van *balance of power*?⁴ Daarnaast vormt het buitenlandse beleid van de Verenigde Staten een cruciale factor, evenals in 1956 toen het Amerikaanse beleid inzake Suez West-Europa met de neus op de feiten van de naoorlogse machtsverhoudingen drukte. Een derde echo klinkt uit de Russische invloedssfeer, waar de vraagstukken van democratisering en onafhankelijkheid opnieuw of nog steeds de politiek bepalen. Bovendien lijkt er ook nu in zekere mate sprake van een 'sluier' waarachter het Kremlin betrekkelijk ongehinderd kan trachten de orde in de 'Russische achtertuin' te handhaven. De Suezcrisis verschaftte Moskou de gelegenheid om, in de woorden van de toenmalige West-Duitse minister van Buitenlandse Zaken, Von Brentano, "hinter dem Schleier der moralischen Entrüstung über die Aktion in Ägypten" de Sovjettanks de straten van Boedapest in te sturen.⁵ Vandaag de dag vervult de *war on terror* wellicht een vergelijkbare sluierfunctie voor het Russische beleid in de regio.

De geschetste overeenkomsten roepen de vraag op in hoeverre er in de afgelopen vijftig jaar iets wezenlijks is veranderd in de internationale betrekkingen en in de me-

chanismen van de internationale politiek. Wat zijn de patronen van (overeenkomsten en verschillen in) conflict en samenwerking tussen staten in perioden van grote onzekerheid? In dit themanummer presenteren zes auteurs hun bevindingen ten aanzien van de cruciale kwesties uit het internationale crisisjaar 1956 die een sterke gelijkheid lijken te tonen met actuele vraagstukken van internationale politiek.

Alvorens de auteurs te introduceren, worden eerst de gesignaleerde parallellen tussen 1956 en het huidige tijdsgewricht nader toegelicht.

Parallellen 1956 - 2006

(1) *Onzekerheid in het internationale systeem*

1956. Hoewel onzekerheid een permanent kenmerk van internationale politiek is, kende het midden van de jaren vijftig een vergrote onzekerheid in de internationale betrekkingen ten opzichte van de jaren daarvoor. Met de eerste waterstofbom in 1952 was het precarie nucleaire evenwicht dat tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten was ontstaan na de eerste Russische atoombom in 1949 weer teniet gedaan. De oorlog in Korea bereikte in 1953 weliswaar een wapenstilstand, maar had tot een enorme herbewapening in Oost en West geleid. Een nieuwe Oost-Westconfrontatie leek in de Straat van Formosa voor de deur te staan. Deze mondiale onzekerheid

werd verder versterkt door drie ontwikkelingen: destalinisatie, (schijnbare) dooi, en dekolonisatie. Destalinisatie droeg in 1956 bij aan de roep om democratie in Polen en Hongarije. De opstand in de DDR (juni 1953) vervulde daarbij een voorbeeldfunctie. De periode van détente (de 'geest van Genève') leek korte tijd meer zekerheid te brengen (denk aan de terugtrekking van Sovjettroepen uit Oostenrijk in 1955), maar versterkte juist de perceptie van bewegingsvrijheid bij democratische groeperingen in verscheidene Oost-Europese landen die door de destalinisatie was ontstaan en droeg zo bij tot binnenlandse, en daarmee internationale, instabiliteit.

Dekolonisatie bracht Frankrijk en Groot-Brittannië in de problemen in het Midden-Oosten, Noord Afrika en Indo-China en zette hun internationale machtspositie onder druk. Hoewel een aantal van hun koloniën onafhankelijkheid had verkregen (India, Pakistan, Birma en Ceylon in 1947, Marokko, Soedan en Tunesië in 1956) worstelden Frankrijk en Groot-Brittannië onverminderd met problemen in hun invloedssferen in Azië, Afrika en Europa en bleken regelmatig bereid hun posities met geweld te verdedigen. Zo vochten de Britten in het midden van de jaren vijftig tegen onafhankelijkheidsbewegingen in onder andere Maleisië (Malakka), Kenia en Cyprus, en de Fransen in Algerije en Vietnam. Voor beide landen gold dat hun formele en informele invloedssfeer

wezenlijk was voor het door hen gewenste behoud of herkrijgen van de status als grote mogendheid. Omdat de Verenigde Staten hen nu eens steunden in dit streven, dan weer tegenwerkten, was er in 1956 een grote mate van onduidelijkheid ontstaan tussen de Verenigde Staten enerzijds en hun koloniale bondgenoten anderzijds. De Suezcrisis weerspiegelde ook verschuivingen in het regionale machtsevenwicht in het Midden-Oosten ten gunste van Egypte. Nassers groeiende populariteit in de Arabische wereld (en daarbuiten) vormde een bedreiging voor andere vooraanstaande staten in het Midden-Oosten, in het bijzonder Irak. Groot-Brittannië, dat grote invloed had in Irak, was juist doende de positie van Irak in de regio te versterken. De Suezcrisis betekende echter het vestigen van de regionale hegemonie van Egypte.

2006. Ook aan het begin van de 21ste eeuw lijkt de mate van onzekerheid in de internationale betrekkingen toe te nemen na de relatieve stabiliteit van de Koude Oorlog sinds de Cubaanse raketten crisis van 1962 en de *Pax Americana* van de jaren negentig. Ten eerste is daar de oorlog tegen het terrorisme. Daarbij is het de vraag in hoeverre het terrorisme van de 21ste eeuw een wezenlijke verandering in de aard van de internationale betrekkingen betekent (en daarmee de wereld ook heeft veranderd ten opzichte van 1956). Ten

tweede is sprake van schuivende machtsverhoudingen, al is nog onduidelijk hoe deze zich zullen uitkristalliseren. Zal de Europese Unie zich ontwikkelen tot een politieke wereldmacht en kan zij dan een 'strategische driehoek' met Rusland en de Verenigde Staten vormen?⁶ Of vallen de Europese Unie en Rusland terug in het peloton en is het China dat koploper Verenigde Staten inhaalt?⁷ Zal dat dan tot een conflictueuze relatie leiden of zal de toenemende economische verwevenheid tussen deze landen een temperende werking hebben op geopolitieke tegenstellingen? Ten derde zien we dat de hedendaagse democratiseringsgolf (zowel in haar spontane als in haar exportvorm), net zoals de roep om dekolonisatie vijftig jaar geleden, instabiliteit creëert binnen en tussen staten. Democratisering in het Midden-Oosten versterkt ook de positie van antiwesterse groeperingen. Democratisering in Europa en Centraal Azië leidt tot gespannen relaties tussen Rusland en enkele van de voormalige Sovjetrepublieken, zoals Oekraïne, Georgië en tot onafhankelijkheidsbewegingen zoals in Tsjetsjenië.

Regionale instabiliteit wordt echter niet alleen door democratisering veroorzaakt, maar ook door veranderende machtsverhoudingen. Zoals de Suezcrisis de regionale hegemonie van Egypte inluidde, zo zorgde de oorlog tegen Irak voor versterking van de positie van Iran in de regio. De vete tussen Iran en Irak lijkt thans door de oorlog tegen Irak in 2003 en zijn nasleep te

worden beslecht in het voordeel van de sji'itische krachten in de regio en daarmee van Iran.

Kortom, net als in 1956 verkeert de internationale politiek in een situatie waarin met name voormalige grootmachten willen vasthouden aan hun status en middelgrote machten aan status proberen te winnen.

(2) *Transatlantische spanningen*

1956. Het feit dat de Amerikaanse regering tijdens de Suezcrisis de militaire interventie van Frankrijk en Groot-Brittannië weigerde te steunen, voerde de spanningen in de transatlantische relatie naar een hoogtepunt. Een acute heroriëntatie van de onderlinge Westerse verhoudingen was het gevolg. In Parijs en Bonn drong het besef door dat Amerikaanse (nucleaire) steun allerminst was gegarandeerd. Een analyse die nog aan kracht won door de Amerikaanse plannen voor troepenvermindering in West-Europa, zoals door Washington gepresenteerd in het Radford-plan. De tweespalt in het Atlantische bondgenootschap werd onderstreept door de steun voor de Frans-Britse invasie van Nederlandse en Belgische zijde. In het bijzonder Frankrijk en de Bondsrepubliek Duitsland concludeerden dientengevolge dat een volgende stap in het Europese integratieproces absoluut vereist was om de zelfstandige machtspositie van 'Europa' te waarborgen. Daarnaast zag Frankrijk zijn streven naar de status van nucleaire mogendheid verder bevestigd én ge-

legitimeerd door de Amerikaanse houding inzake Suez. In 1958 intensiverde De Gaulle de Franse inspanningen ter verwerving van een *force de frappe*.⁸

2006. De transatlantische verhoudingen komen in toenemende mate onder druk te staan naar aanleiding van de Amerikaanse interventie in Irak. De spanningen aan weerszijden van de Atlantische oceaan bereikten een hoogtepunt ten tijde van de invasie in Irak in 2003. Net als in 1956 werd gekozen voor een gewelddadige oplossing om conflict tussen de internationale gemeenschap en een leidende staat in het Midden-Oosten op te lossen. Nu waren het echter de Amerikanen die besloten militaire middelen ter hand te nemen. Het adagium dat de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Dulles in 1956 volgde, namelijk dat het gebruik van geweld tegen Nasser "would make bitter enemies of the entire population of the Middle East", lijkt nadrukkelijk te zijn afgeschreven in Washington. Aan de vooravond van de oorlog in Irak stelde de regering-Bush dat sprake was van een bedreigende opbouw van een kernwapenarsenaal door Saddam Hoessein. Bovendien betoogde de Amerikaanse regering dat Irak inmiddels zo vaak en langdurig de VN-inspecties van nucleaire installaties had getraineed en gesaboteerd, dat alleen een verandering van het heersende regime nog een daadwerkelijke oplossing voor de Iraakse bedreiging

zou bieden. De Amerikaanse zaak bleek in de Veiligheidsraad echter niet op voldoende steun te kunnen rekenen, onder meer als gevolg van tweespalt in het Westerse bondgenootschap en vrees voor een mogelijk Frans veto. De diepgaande crisis in de transatlantische verhoudingen werd pijnlijk geïllustreerd door het feit dat de Verenigde Staten besloten de meest verstrekkende resolutie aangaande Irak niet meer in de Veiligheidsraad in stemming te brengen.

(3) Geloofwaardigheid van de Veiligheidsraad

1956. Vijftig jaar geleden genoot de Veiligheidsraad (net als de Verenigde Naties als geheel) nog vrij weinig aanzien. Het communistisch blok zag het orgaan, zeker na de oorlog in Korea, voornamelijk als een instrument van het Westen. Veel Westerse landen beschouwden de organisatie als een lastige instelling die hen mogelijkwerwijs belemmerde in hun buitenlands beleid. Nederland had al in 1945 betoogd dat de gebeurtenissen in Indonesië een binnenlandse aangelegenheid betroffen, maar moest onder druk van de Verenigde Staten de Verenigde Naties wel degelijk een rol geven en verloor daarmee beleidsruimte. Deze ervaringen leidden ertoe dat Nederland in de jaren vijftig uitermate huiverig was voor het 'internationaliseren' van de Nieuw Guinea-kwestie.⁹ Frankrijk slaagde er wel in lange tijd de Algerijnse kwestie buiten de Verenigde Naties te houden

met een beroep op 'niet-inmenging in binnenlandse aangelegenheden'.

De Suezcrisis zou eigenlijk een eerste impuls geven aan de Verenigde Naties als een organisatie die zou kunnen bijdragen aan de oplossing van een groot gewelddadig internationaal conflict. De door Canada voorgestelde oplossing van soldaten die onder VN-vlag aan weerszijden van het Suezkanaal zouden worden gelegerd was bedoeld als vijgenblad voor de mislukte Brits-Franse militaire actie. Suez betekende in zekere zin een vergroting van het gezag van de Verenigde Naties, enerzijds door de door Pearson geïnitieerde VN-vredesmacht, anderzijds omdat veel, pas lid geworden, niet-gebonden landen zagen dat de Verenigde Naties ook voor hen een nuttig instrument kon zijn. Dit krediet verspeelde de Verenigde Naties echter grotendeels door het eigenzinnige optreden tijdens de Congocrisis vier jaar later.

2006. De crisis rondom de (aanloop tot de) oorlog in Irak heeft juist geleid tot een verzwakking van de rol van de Verenigde Naties in veiligheidskwesties. De Veiligheidsraad had sinds het midden van de jaren tachtig een belangrijke rol bij het oplossen van enkele lang-slepende conflicten,¹⁰ en ook in de jaren negentig had hij aan gezag gewonnen bij de eerste Golfoorlog en de conflicten in Haïti. In 2003 leidde de verdeeldheid tussen de leden van de Veiligheidsraad bij het beoordelen van Iraks houding

tegenover de IAEA-inspecties en van de vermeende bedreiging van Irak van de internationale vrede en veiligheid tot frustraties bij alle partijen. De Verenigde Staten besloten hun meest verstrekkende resolutie niet in te dienen. Frankrijk en China gaven aan een dergelijke resolutie niet te zullen steunen. De Verenigde Staten probeerden wel een juridisch schild op te houden met het argument dat de bestaande aanvaarde VN-resoluties voldoende waren voor een militaire interventie in Irak. In de ogen van veel landen leken de Amerikanen de Verenigde Naties echter links te laten liggen en hun eigen plan te trekken. Het gezag van de Veiligheidsraad was daardoor ernstig aangetast.¹¹

(4) *'Relance européenne'*

1956. Als de Suezcrisis volgens bondskanselier Adenauer iets duidelijk maakte, dan was het wel de uiterst zorgwekkende 'onmacht van Europa'.¹² In dat licht besloot Adenauer het geplande bezoek aan Parijs op 6 november 1956 doorgang te laten vinden ondanks de grote binnenlandse weerstand op enigerlei wijze verbonden te raken met afkeurenswaardige koloniale avonturen. De Suezcrisis was op haar hoogtepunt toen de bondskanselier minister-president Mollet in zeldzaam polariserende bewoordingen voorhield dat het moment was aangebroken waarop de West-Europese staten zich moesten verenigen "contre l'Amérique".¹³ Dit bleek niet tegen dovemansoren gezegd. De onderhan-

delingen over de EEG en EURATOM die tot op dat moment in een impasse verkeerden, werden diezelfde dag vlotgetrokken door middel van een Frans-Duits akkoord betreffende de belangrijkste hinderpalen. De *relance européenne* die medio 1955 in gang was gezet kreeg daarmee de politieke dynamiek die noodzakelijk was om de onderlinge, veelal technische, tegenstellingen te overwinnen en een spoedige totstandbrenging van de verdragen betreffende de EEG en EURATOM ook daadwerkelijk mogelijk te maken. De crisis in het Europese integratieproces die was veroorzaakt door de mislukking van de EDG werd daarmee definitief overwonnen.

2006. Net als na het debacle van de EDG in het Franse parlement, verkeert het Europese integratieproces ook nu in een existentiële crisis; deze keer veroorzaakt door de mislukte ratificatie van het Grondwettelijk Verdrag in Frankrijk en Nederland. Vooralsnog heeft de oorlog in Irak nog geen *window of opportunity* geopend voor een volgende grote stap voorwaarts in het Europese integratieproces, vergelijkbaar met het 'Europese momentum' gecreëerd door de (Amerikaanse opstelling in de) Suezcrisis. Wel heeft het Amerikaanse Irakbeleid een controverse veroorzaakt in Europa. Enerzijds schaart de *coalition of the willing* zich onder aanvoering van Groot-Brittannië – dat volgens de eerder aangehaalde analyse in *The Economist* lessen heeft getrokken uit de Suezcrisis –,

in meer of mindere mate achter de Verenigde Staten. Anderzijds dringen sommigen binnen 'Europa' er op aan een (diplomatiek) tegenwicht te vormen tegen de Amerikaanse '*hyperpuissance*', mogelijk door middel van een gezamenlijk Europees buitenlands en veiligheidsbeleid, waarvan de toenemende urgentie sinds de oorlogen in de Balkan met regelmaat wordt beklemtoond.

(5) *Amerikaans buitenlands beleid*

1956. Sinds de oorlog in Korea zetten de Verenigde Staten hun West-Europese bondgenoten onder druk om de defensie-inspanningen te vergroten. Dit stelde Frankrijk en Groot-Brittannië voor een dubbel probleem. Enerzijds kampten de voormalige grote mogendheden met economisch malheur dat hun weinig financiële ruimte liet voor extra inspanningen. Anderzijds zou intensivering van het defensiebeleid conform de Amerikaanse wensen hoe dan ook ten koste gaan van de inzetbaarheid van hun defensiecapaciteit tegen de verzetsbewegingen in een toenemend aantal koloniale brandhaarden. Daarenboven gaf de Amerikaanse regering tegenstrijdige signalen af. Aan de ene kant beklemtoonden de Verenigde Staten dat de koloniale imperia van weleer onwenselijke overblijfselen waren uit een lang vervlogen tijdperk. Het Amerikaanse buitenlandse beleid drong daarom aan op onafhankelijkheid voor koloniale gebieden. Aan de andere kant verwelkomden de Verenigde Staten

voortzetting van Franse en Britse dominantie in koloniale gebieden, zolang op die manier communistische invloeden konden worden beteugeld. Zo bemoeide de Amerikaanse regering zich nauwelijks met de Franse worsteling met de Algerijnse opstand en de Britse oorlogen in Kenia en Malakka. De Verenigde Staten werkten in 1953 zelfs intensief samen met de Britten om in Perzië via een staatsgreep tegen premier Mossadegh een pro-Westers regime aan de macht te helpen. De felle Amerikaanse tegenstand tegen de Suez-expeditie kwam voor velen dan ook onverwacht.

2006. Het Amerikaanse beleid – en de daaruit voortvloeiende ontwikkelingen in de transatlantische relatie – lijkt in velerlei opzicht het spiegelbeeld van de stand van zaken omtrent Suez. Waar de Britten en Fransen in 1956 uiteindelijk verrast en verbaasd waren over de Amerikaanse weigering zich op welke wijze dan ook te associëren met de Israëliisch-Brits-Franse acties in Egypte, toont Washington zich vandaag de dag onaangenaam verrast door de afkeurende houding van de Westerse bondgenoten. Sterker nog, in het ‘oude Europa’ hangt een zweem van ‘nieuw imperialisme’ rond de politiek van *regime change*, die de regering-Bush onder meer heeft gebracht tot de oorlog in Irak.¹⁴ Het feit dat de implementatie van dit neoconservatieve adagium bovendien gepaard lijkt te moeten gaan met het schenden van allerlei be-

langrijke waarden en normen van de internationale rechtsorde draagt verder bij aan deze negatieve beeldvorming.

(6) *De Russische invloedssfeer*

1956. Hoewel de inhoud van Chroesjtsjovs rede voor het Twintigste Partijcongres in februari 1956 – die geldt als het ankerpunt van de destalinisatie – enkele maanden geheim bleef, leek de minder rigide Sovjetregie in de satellietstaten in het Oostblok een teken van ophanden zijnde ontspanning in de Russisch-Oost-Europese betrekkingen in het Warschaupact. In Polen en Hongarije resulteerde de destalinisatie in rehabilitatie van de slachtoffers van de Stalinperiode en een duidelijk onafhankelijker koers van deels nieuwe partij- en regeringsleiders. Tot op zekere hoogte waren deze ontwikkelingen Moskou niet onwelgevaldig, omdat de Sovjetleiding erop anticipeerde op deze wijze het gezag van de Sovjet-Unie op langere termijn te kunnen versterken. Dit bleek een misrekening. In juni 1956 brak er in de Poolse stad Poznan een opstand uit die in het bijzonder in kringen van studenten en arbeiders in Hongarije grote indruk maakte. Aangewakkerd door Amerikaanse propaganda, onder meer via Radio Free Europe, werd de roep om democratisering en het vertrek van de Russen uit Hongarije steeds luider. De nieuwe perspectieven die de Sovjet-Unie zelf had geschapen met het oogmerk een duurzame controle over het Oostblok te waarborgen leidde tot

volksopstanden in Polen en Hongarije die de eenheid binnen het Warschaupact juist ernstig bedreigden.

2006. De Hongaarse opstand stelde het Westen, en in het bijzonder de Verenigde Staten, voor een fundamenteel vraagstuk: diende het Westen in het uiterste geval bereid te zijn te interveniëren in de Russische invloedssfeer omwille van een nationale vrijheidsstrijd? – gegeven de enorme veiligheidsrisico's die een dergelijke verstoring van het bipolaire machtsevenwicht met zich zou brengen. Een variant op hetzelfde vraagstuk is momenteel actueel met betrekking tot oorlogen en conflicten in de Kaukasus en Centraal Azië, zoals in Tsjetsjenië, Georgië, Oezbekistan en Kirgizië. Ook in deze kwesties dient het Westen te bepalen in hoeverre gewelddadige onderdrukking van democratiseringsprocessen kan worden geaccepteerd ten bate van geopolitieke belangen. Deze strekken bovendien verder dan het bijeenhouden van het brede 'Oost-Westfront' in de oorlog tegen het terrorisme, zoals de recente gascrisis naar aanleiding van een Oekraïens-Russische vete onomstotelijk heeft aangetoond.

Opzet en overzicht van de inhoud

In dit themanummer gaan zes auteurs nader in op de plausibiliteit van de hierboven geschetste overeenkomsten. Iedere auteur belicht,

vanuit een specifiek perspectief, een of meer van de drie cruciale kwesties uit 1956: de Hongaarse Opstand, de Suezcrisis en de *relance européenne*.

Alfred van Staden belicht het Amerikaanse buitenlandse beleid ten aanzien van de Hongaarse Opstand en de Suezcrisis en vergelijkt dat met het beleid van de regering-Bush inzake de oorlog tegen Irak.

Bertjan Verbeek onderzoekt de besluitvorming in Groot-Brittannië en Frankrijk ten aanzien van de Suezcrisis, in het bijzonder de percepties van de transatlantische verhoudingen en de relatie met Israël. Hij gaat na in hoeverre deze stroken met de besluitvorming in beide landen ten aanzien van de oorlog tegen Irak in 2003.

Mathieu Segers analyseert de betekenis van het crisisjaar 1956 voor het Europese integratieproces. Hij gaat daarbij in het bijzonder in op de totstandkoming van de Adenauer-Mollet-overeenkomst van 6 november 1956 die de basis legde voor de ondertekening van de Verdragen van Rome in maart 1957.

Martin Mevius ontleedt de totstandkoming van het beleid in het Kremlin ten tijde van de dubbelcrisis van november 1956. Zijn bevindingen vergelijkt hij met het hedendaagse Russische beleid in de Kaukasus en Centraal Azië.

Duco Hellema beschrijft de Nederlandse opstelling binnen de *Pax Americana* zowel gedurende het internationale crisisjaar 1956, als in het huidige tijdsgewricht van de *war on terrorism*.

Gelijn Molier, tot slot, buigt zich over de betekenis van de Verenigde Naties tijdens internationale crises. In het bijzonder gaat hij in op de wijze waarop de permanente leden van de Veiligheidsraad zich in 1956 en in de periode sinds 2001 hebben opgesteld in kwesties waarbij zij zelf waren betrokken.

De auteurs baseren zich allen, waar relevant, op (nieuw ontsloten) primaire bronnen. Het themanummer biedt daarom ook zicht op de recente historiografie van deze cruciale periode en beoogt daaraan tevens een bijdrage te leveren door middel van nieuwe inzichten.

Het themanummer wordt afgesloten met een viertal boekrecensies. Drie van de besproken boeken geven een beeld van de laatste stand in de historiografie en politicologie ten aanzien van het internationale crisisjaar 1956. De laatste boekre-

censie biedt een 'persoonlijk' Nederlands perspectief op dit sleuteljaar in de Koude Oorlog en de geschiedenis van de Europese integratie. Zo roept het boek van Blaiwe, *Une déstalinisation manquée*, de vraag op waarom in 1956 geen opstand uitbrak in Tsjechoslowakije en wel in Polen en Hongarije. *Hungary in the Cold War, 1945-1956: Between the United States and the Soviet Union* van Borhi bekijkt het jaar 1956 vanuit Hongaars perspectief. *Why War* van Smith biedt een interessante vergelijking tussen de oorlog tegen Irak, de eerste Golfoorlog en de Suezcrisis met speciale aandacht voor de mogelijke rol van culturele factoren. *Bankier van de wereld, bouwer van Europa*, de biografie van Beyen door Weenink, vormt een welkome aanvulling op de analyse van de *relance européenne* in 1956.

Noten

1. Charlemagne, From Suez to Baghdad, *The Economist*, 20 March 2003.
2. Rothschild, R. (1997), *Un Phénix nommé Europe. Mémoires 1945-1995*, Bruxelles: Éditions Racine.
3. Zie: Loth, W. (1999), Deutschland im Kalten Krieg, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 39-40, 24. September, p. 11.
4. Na de Koude Oorlog definieerden sommigen het internationale systeem als multipolair (zie onder meer: Mearsheimer, J., (1990) Back to the future: Instability in Europe after the Cold War, *International Security*, 15, 4, 5-56). Anderen meenden dat er sprake was van unipolariteit (Krauthammer, C. (1990/91), The unipolar moment, *Foreign Affairs*, 70, 1, 23-33). Het huidige

debat gaat in belangrijke mate over de vraag in hoeverre en hoe snel de machtstoename van China tot bipolariteit zal leiden (zie: Friedberg, A.L. (2005), The future of U.S.-China relations: Is conflict inevitable?, *International Security*, 30, 2, 7-45).

5. Archiv für Christlich-Demokratische Politik, I-070-052/3 (Nachlass Hans Globke).
6. Hallenberg, J. & H. Karlsson (2006), *Changing Transatlantic Security Relations: Do the US, the EU and Russia Form a New Strategic Triangle?*, London: Routledge.
7. Friedberg (2005).
8. Vaisse, M. (1989/91), Post-Suez France, in: W.R. Louis & R. Owen (eds.),

- Suez 1956: The Crisis and its Consequences*, Oxford: Clarendon Press, p. 388.
9. Zie: Metselaar, M. & B. Verbeek (1995), De cognitieve dimensie van besluitvorming. Minister Luns en het Nieuw Guinea conflict, in: P. 't Hart, M. Metselaar & B. Verbeek (red.), *Publieke besluitvorming*, Den Haag: Vuga, 229-260.
  10. Berridge, G. (1990), *Return to the UN: UN Diplomacy in Regional Conflicts*, London: Macmillan.
  11. Strikt genomen was het gezag van de Verenigde Naties al eerder tanende. Met name het falen van de internationale gemeenschap in de volkerenmoord in Rwanda (1995) werd de Verenigde Naties ernstig aangerekend. De perceptie van dit falen ontstond echter pas rond 2002.
  12. Adenauer, K. (1989), *Erinnerungen 1955-59*, Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, p. 223.
  13. Historical Archives of the European Union, MAEF/SG.
  14. Zie: Longhurst, K. & M. Zaborowski (2005), *Old Europe, New Europe and the Transatlantic Security Agenda*, London: Routledge.